

FÁBIÁN GYÖRGY

A vegyes választási rendszer és reformja

1. A vegyes rendszer kialakulása

A választási rendszerek történetileg kialakult első formája a többséginek elnevezett rendszer volt, amely a képviseleti demokráciának abból az elképzeléséből és igényéből született, hogy a képviselet a választók többsége által megválasztott, a többség akaratát érvényre juttató, stabil, döntésorientált, működőképes rendszert biztosítson. A képviselet e principal-agent (megbízó-megbízott) felfogásának felelt meg a klasszikus többségi rendszerek, melyeknek alapvető céljuk a többség megtalálása, kialakítása volt valamilyen formában. Az ún. "voting theory" (szavazáselmélet) ugyan már nagyon korán, a XVIII. század második felében kimutatta, hogy az egyéni preferenciák összegzéséből egyáltalán nem biztos, hogy a valóságos többség alakul ki (lásd Borda és Condorcet munkásságát, illetve az utóbbiról elnevezett paradoxont), de ez az elmélet a megfelelő társadalmi-politikai feltételek hiányában nem tudott alternatívát felmutatni a többségi rendszerrel szemben, csak annak hiányosságait kívánta felszámolni. (Később hosszú ideig feledésbe is merült, újrafelfedezése az ún. Social Choice illetve Public Choice elméletnek a politikai választásokra történő alkalmazásának keretében a második világháború után következett be.)

E képviseleti elvvel és az ezen alapuló választási rendszerrel szemben a legnagyobb kihívást az "elitdemokrácia tömegdemokráciává" válásának folyamata, a választójog általánossá válása, a modern értelemben vett pártok kialakulása jelentette. Ez a képviseleti demokrácia egy másik, ún. microcosm (mikrokozmosz) koncepcióját alakította ki, amely vitatva a többségi-képviseleti elvet azt vallotta, hogy a képviseletnek a társadalmi-politikai csoportstruktúrát kell megfelelően tükröznie. Ebből következően a választási rendszer feladata a reprezentativitás biztosítása. Az Angliából elinduló elmélet végül a századforduló időszakában a kontinentális Európában vezetett áttöréshez, a választási rendszerek forradalmi átalakulásához, az arányos képviseleti rendszer (PR, proportional representation) bevezetéséhez. Az első világháborút követő időszakig Európában a legtöbb országban a többségi rendszert arányos rendszerek váltották fel.

Ennek megfelelően tehát a hagyományos választástípológiák különböző variációkban a két alapvető képviseleti elv, és az azokat elsősorban kifejező választási formulák alapján lényegében egy dichotóm modellben ábrázolják a választási rendszereket, melynek egyik pólusán a többségi, másikon az arányos rendszerek foglalnak helyet, előbbi stabilitást, utóbbi reprezentativitást biztosítva elsősorban. E két alaptípus azután különböző más komponensek és dimenziók alapján további csoportokra bontható [egymandátumos és többmandátumos, egy- vagy többszavazatos, kategorikus és ordinális (preferenciális) szavazás stb.].

Ennek a klasszifikációnak nem okoztak gondot az ún. félarányos formulákon alapuló rendszerek, melyek elsősorban annak érdekében jelentek meg, hogy a hagyományos többségi rendszeren belül a kisebbségek képviselőtét biztosítsák (többses, kumulatív és limitált szavazás), illetve a japán SNTV (single non-transferable vote, egyéni nem átruházható szavazat) pedig azért, hogy a többmandátumos körzeteket perszonalizálják. Ezek külön típusként, kategóriaként jelentek meg, azonban – bár kétségtelenül lazítottak a merev többségi-arányos dichotómián – nem hoztak létre olyan rendszert, amely a két képviselői elv keveredéséből adódóan kérdésessé tette, hogy a többségi-arányos dichotómia alapján el lehet-e különíteni a választási rendszereket.

Ugyanez azonban nem mondható el arról a rendszerről, amely a második világháború után először Németországban jelent meg, és amely körül óriási terminológiai zűrzavar, fogalmi bizonytalanság uralkodik. A két alapvető választási szisztéma hosszú ideje fennálló szembenállása, egymást kizáró ellentéte, mindkét rendszer gyakorlatban megnyilvánuló negatívumai miatt a háború utáni demokratikus Németország megteremtésénél sem a tiszta többségi, sem a tiszta arányos rendszer bevezetése nem kapott többséget. A weimari demokrácia negatív tapasztalatai lehetetlenné tették az arányos rendszer bevezetését, a többségi rendszer pedig a szociáldemokraták és a kis pártok ellenállásán bukott meg. Így 1949-ben ideiglenes jelleggel egyetlen választásra egy olyan rendszert fogadtak el, amely valamilyen mértékben a két rendszert kombinálja, ugyanis lehetővé tette azt, hogy mind többségi, mind arányos módon mandátumhoz lehessen jutni. Ezt a kevert, kombinált rendszert vegyes ("mixed") rendszernek nevezték el. Ezt a rendszert 1953-ban továbbra is ideiglenes jelleggel alkalmazták, 1956-tól kezdődően azonban ez vált az NSZK, majd az egységes Németország választási rendszerévé, esetleges megváltoztatása komoly formában csak egyszer, az 1966–1969 között fennálló nagykoalíció idején merült fel. A német választási rendszer kialakulása tehát nem elsősorban választáspolitikai, elméleti megfontolások, hanem a politikai kényszerhelyzet szülte (ugyanúgy, mint az 1989-es magyar választójogi törvény esetében). Ezzel azonban tartósan megjelent a választási rendszerek között egy olyan új jelenség, amely szükségessé tette a kérdés elméleti analízisét, az új szisztéma választáspolitikai elhelyezését. Hozzá kell tenni, hogy a német megoldás nem volt teljesen új, mert Dániában 1918-ban, egyetlen választáson, a többségiből az arányos rendszer felé vezető úton hasonló módszert már alkalmaztak, ami azonban nem vált tartóssá, feledésbe merült. Ezt elevenítette fel a német rendszer.

A választáspolitikai első válasza az új jelenségre lényegében az volt, hogy ez egyedi, speciális német eset, a német rendszert helytelen új, "vegyes" rendszernek tekinteni, az lényegében az arányos rendszer "átruhás" változata, a PR "perszonalizált" (megszemélyesített) fajtája, amely semmilyen új helyzetet nem teremtett, maradt a többségi-arányos dichotómia. A tipológiák így vagy tudomást sem vettek róla, vagy besorolták az arányos rendszerek közé, esetleg a félarányoshoz hasonlóan kezelték őket, külön megemlítve, de nem önálló kategóriaként.

Ez az álláspont azonban az évek során egyre inkább tarthatatlanná vált, a német választási rendszer vonzereje ugyanis nagymértékben nőtt, fokozatosan mintájává vált a választási rendszerüket reformálni kívánó országoknak, a két választási rendszer előnyeit legjobban egyesítő, és hátrányait leginkább kiküszöbölő szisztémának, "a két világ legjobbjának" tűnt. Először 1977-ben Mexikó követte a német példát, a némethez hasonló elveken alapuló, de konkrét megoldásában eltérő "vegyes" rendszer bevezetésével. Az 1990-es évtized elején pedig gyökeresen új helyzet alakult ki a vegyes választási rendszert illetően, ami tarthatatlanná tette annak eddigi elhelyezését, értékelését.

A megváltozott helyzet egyik összetevője az, hogy az újonnan demokratizálódó országok többsége vagy azonnal az első "founding election"-nek nevezhető választáson, vagy azt követően nem tiszta arányos, vagy tiszta többségi, hanem valamiféle "vegyes" választási rendszert vezetett be. A terminológiai problémák miatt ezek elnevezésére a legkülönbözőbb megfogalmazások születtek, a magyart például "kombinált többségi és arányos választójog", "többségi és arányos választási rendszer bonyolult keveréke két fordulóban", "módosított többségi választási rendszer", "bizonyos arányosságot célul kitűző rendszer" formulákkal illették,¹ leírták arányosnak, mérsékelt arányosnak, vegyesnek, abszolút és relatív többséginek egyaránt. Hasonló megfogalmazásokat találunk a bolgár és lengyel rendszerek leírása esetében is.

Ennél is nagyobb csapást jelentettek azonban a hagyományos tipológiákra és választáspolitikológiai magyarázatokra a bejáratott demokráciákban bekövetkezett változások. A tiszta többségi rendszert ugyanis Új-Zélandon (a többségi, "Westminster" modell mintaaországában), Dél-Afrikában, a tiszta vegyes rendszert Olaszországban, az SNTV-t Japánban "vegyes" rendszerek váltották fel. A "vegyes" választási rendszer fogalmát, problémáját tehát új, alapos elméleti elemzésnek, értékelésnek kell alávetni.

2. A vegyes választási rendszer fogalma, terminológiai problémái

A vegyes választási rendszer terminológia nagyon különböző értelemben fordul elő a szakirodalomban. Lijphart például két értelemben is használja. Az 1980-as években azokat a szisztémákat nevezi vegyesnek, melyek a relatív többségi rendszert valamilyen, a kisebbség megfelelő képviselőt biztosító szabállyal egészítik ki (Új-Zéland, Ciprus, Zimbabwe, Libanon).² Ez a vegyes rendszer terminológiát túlságosan kiterjesztő álláspont, megítélésünk szerint ezek a rendszerek semmilyen kritérium alapján nem nevezhetők vegyesnek. Másrészt vegyesnek nevezi azt a rendszert, ahol területileg, földrajzilag különül el a választás két formája, az ország egyes részein arányos, máshol többségi a választás módja (Franciaország 1951–1956).³ Ez szintén nem felel meg a vegyes rendszer ama kritériumának, hogy a képviselő az egész országra kiterjedően a két képviselői elv, választási típus egymásmellettiisége alapján jöjjön létre. Kizárja viszont – másokhoz hasonlóan – a vegyes rendszerek közül Németországot, melyet egyértelműen arányos rendszernek tart. Ezt annak alapján teszi, hogy a német rendszer arányossági mutatói felülmúlják a legtöbb tiszta arányos rendszerét, tehát a választás eredményéből indul ki. Elfelejtkezik azonban arról, hogy ez az eredmény egy adott pártstruktúra, választási magatartás függvénye is, és egy másfajta pártstruktúra, szavazói magatartás ugyanezzel a szisztémával egészen más eredményeket hozna. Maga a rendszer tehát felfogásunk szerint ugyanolyan kategóriába tartozik, mint a magyar, ugyanúgy egy vegyes képviselőt hoz létre. Tovább növeli a zavart, hogy legújabb tipológiájában

¹ Mirjana Kasapovic – Dieter Nohlen: Választási rendszerek és rendszerváltás Kelet-Európában. In: Választási rendszer, választójog és választás Kelet-Közép-Európában. Budapest, 1996, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet – Friedrich Ebert Alapítvány, 96. p.

² Arend Lijphart: Trying to Have the Best of Both Worlds: Semi-Proportional and Mixed Systems. In: Arend Lijphart – Bernard Grofman (eds.): Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives. New York, 1984, Praeger, 207–213. p.

³ Arend Lijphart: Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990. Oxford, 1994, Oxford University Press, 45. p.

közbülső rendszerekként egy csoportban említi a félarányos és az általa egyedül vegyesnek tartott francia (1951–1956) szisztémákat.

Nohlen szerint vegyes rendszerek egyáltalán nincsenek, a vegyesnek nevezettek csak kombinált rendszerek, melyek a két módszert, eljárást kombinálják ugyan, de a rendszer vagy arányos, vagy többségi, mert a képviselőt csak e kétfajta lehet, harmadik út nincs.⁴ A konkrét választási rendszereket ennek megfelelően e két képviselői elvhez rendeli hozzá, tehát az arányos és többségi kategóriába sorolja be őket. Ennek alapján például a mexikói, az japán, az 1990-es bolgár, az albán szisztéma többségi, a német, az új-zélandi, az új olasz, az 1991-es bolgár, a magyar arányos kategóriába kerül.

Sartori szintén tagadja a vegyes választási rendszerek létét, csupán a két eljárás pusztá együttéléséről, "kényszerházasságáról" beszél, melyek "szkizofrén, torzszülött hibridként" a két rendszer hátrányait egyesítik anélkül, hogy pozitív előrelépést jelentenének az egyes választási rendszerek egyoldalúságának feloldása terén.⁵

Megemlítjük még, hogy az új japán választási rendszert új terminológiával "párhuzamos rendszernek" nevezik. A magyar szakirodalomban Szoboszlai György a többségi és arányos rendszerek közötti sajátos középútnak nevezi a vegyes rendszereket.⁶ Dezső Márta ennél tovább megy, a vegyes választási rendszer léte mellett érvel, és kísérletet tesz fogalmi tisztázásra is.⁷ Kiindulópontja számunkra is elfogadható, nevezetesen, hogy az a rendszer, amelyben a két alaptípust egymás mellett alkalmazzák, amelyben kétféle módon lehet mandátumhoz jutni, képviselőt létrehozni, az vegyes rendszernek nevezhető.

A magunk részéről azonban úgy véljük, ez még nem elegendő, tovább kell lépni, a többségi-arányos dichotómia elméleti alapjainak vizsgálatával kell a választ keresni arra, hogy létrejöhet-e egy harmadik alapvető választási rendszertípus, vagy csak az eddigi kettő létezhet, és a vegyes rendszert nem lehet ilyennek tekinteni, az elnevezés is rossz. [Ez utóbbi vita tárgya lehet, véleményünk szerint a párhuzamos rendszer (parallel system) elnevezés adekvátabbnak tűnik, mint a többi.] Ugyanúgy nem csupán az eredmény, a képviselőt oldaláról kell ezt a kérdést megközelíteni, hanem funkcionális szempontból is, mint a két alaptípus esetében.

Ami a képviselőt illeti, az jogi megközelítésből valóban csak kétféle lehet, többségi és arányos. Ha azonban politológiai-szociológiai aspektusból, a képviselőt egészének ezeket az összetevőit is vizsgáljuk, akkor a vegyes rendszerekben a képviselőt összetétele, létrejötte és az egyén szempontjából is vegyes, ugyanis az állampolgárnak egyéni és listás képviselője is van, a képviselőt egésze ebből a kétféle képviselőből áll össze, szemben a csak listás, vagy csak többségi képviselővel. (Ezt fejezi ki az is, hogy az állampolgárnak két szavazata van, egyéni és listás. Az 1993-ban bevezetett új-zélandi rendszer elnevezése is valami ilyesmit sugall, ugyanis ezt mixed-member-proportional system-nek, vagyis vegyes-képviselői-arányos rendszernek neveztek el.) A vegyes rend-

⁴ Dieter Nohlen: Választási rendszerek és választási reform: bevezetés. In: Választási rendszer, választójog és választás Kelet-Közép-Európában. Budapest, 1966, MTA Állam-és Jogtudományi Intézet – Friedrich Ebert Alapítvány, 9–10. p.

⁵ Giovanni Sartori: Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London, 1994, Macmillan, 74. p.

⁶ Szoboszlai György: Képviselőt és arányosság. A választási rendszer reform-irányai. In: Stumpf István (szerk.): Két választás között. Budapest, 1997, Századvég, 28. p.

⁷ Dezső Márta: Arányosság és vegyes választási rendszerek. Társadalmi Szemle, LI. évf. (1996) 8–9. sz. 39–49. p.

szer elleni fő érv, hogy a képviselet csak többségi, vagy csak arányos lehet, tehát egy komplexebb megközelítés alapján legalábbis megkérdőjelezhető.

A másik felvetődő kérdés a funkciók problémája. A többségi-arányos megkülönböztetés másik alapja ugyanis funkcionális, nevezetesen az, hogy a választási rendszer alapfunkciói közül a stabilitást a többségi, az arányos képviseletet pedig az arányos rendszerek biztosíthatják. A vegyes rendszerek elméletileg (és ezt legtöbbször a gyakorlatban is megmutatta) annak a lehetőségét hordozzák, hogy lehet olyan rendszer, amely ezeknek a funkcióknak egyszerre eleget tud tenni, vagy legalábbis a tiszta többségi rendszereknél nagyobb arányosságot, a tiszta arányos rendszereknél pedig nagyobb stabilitást tud biztosítani. Ha ez így van, akkor egy újabb érv hozható fel a vegyes rendszernek, mint a választási rendszerek új alaptípusának elfogadása mellett.

Mindezek alapján felfogásunk szerint a vegyes rendszert célszerű a választási rendszerek önálló, külön típusba tartozó, komplex kategóriájának tekinteni, nem csupán egyszerűen az arányos és többségi rendszer, a kétféle választási eljárás összeadódásának, keverékének. Ebben a rendszerben ugyanis a többségi és arányos elemek sem úgy működnek, mint a tiszta rendszerekben. Ennek a rendszernek önálló minősége, törvényszerűségei vannak, melyeket csak saját immanens tulajdonságai, és nem a többségi, vagy az arányos rendszerek felől lehet megközelíteni. Ez azt jelenti, hogy a rendszer egyes elemeihez (például a parlamenti létszám, a formulák kérdése, egyes elemek eltörlése) sem lehet csak úgy, önmagában hozzányúlni változtatási szándékkal, anélkül, hogy figyelembe vennénk az egésze való, illetve az egészszel együttes hatását.

A többségi és az arányos választási rendszerekhez hasonlóan a vegyes rendszereknek is számtalan változata létezhet, a többségi és arányos rész számos kombinációja képzelhető el, a stabilitás-instabilitás, arányosság-aránytalanság skálán ezek a rendszerek a legkülönbözőbb helyeket foglalhatják el (a stabil magyartól az instabil lengyelig, az arányos bolgártól az aránytalan magyarig).

A fenti értelemben felfogott vegyes kategóriának több altípusa lehetséges:

1. Az első csoportba a német típusú – véleményünk szerint helytelenül – "perszonalizált PR"-nek nevezett, de inkább "kompenzációs vegyes rendszereknek" nevezhető szisztémák tartoznak. Ez az egyéni képviselőket is úgy kezeli, mintha arányos rendszerben választották volna meg őket, a kompenzációs mandátumokra is történik szavazás területi listákon, de elosztásuk úgy történik, mintha országos kompenzációs mandátumok lennének (emiatt rendkívül jók a német rendszer arányossági mutatói). Itt tehát a lényeg a két rendszer teljes összekapcsolása a vegyes rendszer keretében. Ezt a szisztémát vették át teljes egészében Új-Zélandon, és kis módosítással a venezuelai és bolíviai prezidenciális rendszerekben.

2. A második csoportba a "kiegészítő vegyes rendszereknek" nevezhető rendszerek tartoznak. Ez abban különbözik az előzőtől, hogy az egyéni képviselőket külön kezelik, nem vonják be az arányos elosztásba. Kompenzációs lista, arányosító funkcióval, országos szinten létezik, erre azonban a némettől eltérően nem történik külön szavazás, helyesebb ezért a "kiegészítő rendszer" kifejezést használni. A töredékszavazatok felhasználása valamilyen mértékben mégis összekapcsolja a vegyes rendszer két részét, a rendszer részleges összekapcsolódásáról beszélhetünk tehát. Ilyen a magyar és az új olasz szisztéma.

3. A vegyes rendszerek harmadik csoportját az ún. árokrendszerek (gap systems) alkotják. Ennek az a lényege, hogy semmilyen kapcsolat nincs a két összetevő között. Ilyen a japán, a mexikói, az albán, a horvát, az orosz és az 1990-es bolgár rendszer.

3. A magyar vegyes választási rendszer és reformja

Az előbbieknél megfelelően a magyar választási rendszert teljes joggal tekinthetjük a választási rendszerek mind a többségitől, mind az arányostól eltérő típusának, nem ezek mechanikus "mixtúrájának", köztes rendszernek, hanem egy egységes, koherens, ön-meghatározottsággal bíró "kiegészítő" vegyes rendszernek, amely a két rész kombinációját tekintve a német típusú "kompenzációs" és az "árok" rendszerek között helyezkedik el. Két választás tapasztalatai alapján a rendszer stabilitást, kormányzóképeséget, működőképességet biztosító hajlama jelentős, azon vegyes rendszerek közé tartozik, melyek stabilizáló hatása erős. Ugyanakkor a rendszer aránytalansági hajlama is nagyon magas fokú, a választói magatartás, preferencia-alakulás – tehát a rendszer szempontjából véletlen tényező – függvényében rendkívül aránytalan eredményeket produkálhat, és az eddig lebonyolított két választáson produkált is. A túlzott aránytalanság kialakulásában, mely a rendszer vegyes jellegét is kétségessé tette egyesek szemében, a választási rendszer is jelentős szerepet játszik, a magyar szisztéma tehát fokozottan aránytalan hajlamú vegyes rendszernek tekinthető. Ez felveti a magyar választási rendszer reformjának kérdését. Szükséges-e átalakítani választási rendszerünket, és ha igen, milyen irányba? A következőkben e kérdés néhány vonatkozását kívánjuk megvilágítani. Mielőtt azonban erre kitérnénk, szükséges néhány megjegyzést tenni a választási rendszerek és a vegyes választási rendszerek reformjáról általában.

A választási rendszerek jellemző vonásai közé tartozik, hogy erősen ellenállnak a változtatási kísérleteknek, széleskörű társadalmi konszenzus, politikai támogatás szükséges megreformálásukhoz. A politikai erők ugyan sűrűn felvetnek reformjavaslatokat az érdekeiknek megfelelő változtatásokra, mivel azonban a választási rendszer a demokratikus, alkotmányos intézményrendszer egyik biztosítója, a demokratikus politikai kultúra, politikai tradíciók egyik legfőbb alakítója, a stabil, tartósan fennálló választási szabályozás alapvető, politikai erőkön átívelő érdek. Mindenféle lényegesebb változtatás instabilitási elemeket hordoz, következményei, választói magatartásra való hatása kiszámíthatatlan. A választási rendszer reformját illetően tehát alapvetően az a kérdés, hogy van-e olyan változás a társadalmi-politikai struktúrában, illetőleg a választási rendszer által preferált célok tekintetében, amelyek változtatást igényelnek, vannak-e a demokratikus rendszer működésében olyan súlyos zavarok, melyek a választási rendszer diszfunkcionális működéséből következnek. Ezért az országok és esetek többségében (vannak kivételek) a választási rendszerek nagyobb horderejű változásaira csak ritkán, az adott politikai struktúra, pártstruktúra működési zavarai, válsága következtében kerül sor. Kisebbs változásokra természetesen sor kerülhet, és sor is kerül, de a második világháború utáni időszakban az 1990-es évek elejéig a választási rendszer típusának megváltoztatására alig került sor. Ez a trendvonal ekkor változott meg, annak következtében, hogy néhány országban olyan változások zajlottak le a társadalmi-politikai viszonyokban, melyek a hagyományos politikai- és pártkereteket szétfeszítették, pártszakadások, új pártok létrejötte, hagyományos pártok visszaesése következett be (Japán, Olaszország, Új-Zéland). Ezeket a változásokat a fennálló választási rendszerek nem tudták megjeleníteni, ezért szükségessé vált ezek megváltoztatása. Az ilyen jellegű változások indokoltak és megalapozottak választáspolitikai aspektusból is (indokolatlannak tekinthető viszont Franciaország 1986-os áttérése pártpolitikai okokból a kétfordulós többségi rendszerről a PR rendszerre, amellyel megtörték a fennálló stabilitást, instabilitást okozó elemmé változtatták a választási rendszert, és egy választás után ismét vissza-

tértek a többségi rendszerhez). A kisebb és nagyobb változtatások jelentős részéről eddig általában az derült ki, hogy nem érte meg az erőfeszítést és a stabilitás megtörését. Az 1990-es években bekövetkezett változások hatásait ilyen szempontból még nem lehet értékelni. Mindenesetre a bejáratott demokráciák indokolt reformjai és az újonnan demokratizálódó, választási rendszerüket most kialakító országok változtatásai (ez Kelet-Közép-Európán kívül Afrikára, Ázsiára és Latin-Amerikára is vonatkozik) egy olyan trendvonalat rajzolnak ki, amely a szélsőséges többségi (pl. Új-Zéland) és a szélsőséges arányos (pl. Olaszország) rendszerek felől a vegyes rendszerek irányába halad. Véleményünk szerint jelenleg egy ugyanolyan választáspolitikai fordulatnak vagyunk tanúi, mint a múlt század végén, e század elején, amikor az országok többségében a többségi rendszert arányos szisztémák váltották fel. Ez természetesen akkor sem, és most sem jelenti, hogy ennek törvényszerűen be kell következnie minden országban, mindenesetre a vegyes rendszer térhódítása a másik kettő rovására egyértelmű.

A választási rendszerek reformját illetően tehát nagyfokú óvatosság szükséges, de különösen körütekintően kell eljárni a vegyes rendszerek esetében, mert az egyes elemek kapcsolódása és egymásra gyakorolt kölcsönhatása miatt bármelyik elemhez való hozzányúlás a rendszer konzisztenciáját veszélyezteti, és ezzel más szinteken diszfunkcionális következményekhez vezethet.

A választási rendszer reformjának ezen általános elvei és konkrét irányának kerebében kell megvizsgálni a magyar vegyes rendszer reformjának kérdését. Az első levonható következtetés, hogy ebben az esetben sem politikológiai, sem politikai szempontok nem követelnek, nem indokolnak változást, a magyar választási rendszert illetően nem áll fenn reformkényszer. Másodszor, olyan választási rendszerünk van, amely megfelel a nemzetközi fejlődési tendenciáknak, a jelenleg legkorszerűbbnek, a választási rendszer iránti követelményeknek legjobban, legkomplexebben tud eleget tenni. A rendszer vegyes típusa megváltoztatásának, tiszta többségi vagy tiszta arányossá alakításának, illetve ilyen irányba történő elmozdításának tehát nincs létjogosultsága. Harmadszor, ez a választási rendszer a kialakult demokratikus intézményrendszer legitimációjának, társadalmi elfogadottságának szerves része, stabilitásának egyik fő biztosítója, a demokratikus politikai részvételi kultúra egyik legfőbb alakítója, mindenfajta jelentősebb változtatás ezekben a folyamatokban zavart okozna, az amúgy is nagyon bizonytalan magyar választói magatartást tovább fokozná. Negyedszer, van a magyar választási rendszernek két olyan, aránytalanságának belső struktúrájából adódó vonása, melyek a nagyfokú aránytalansági hajlamot elsősorban okozzák, nevezetesen az első párt túlzott szavazat/mandátum aránytalansága, és ebből következően a kisebb pártok túlzott hátránya kerülése, valamint az elveszett (nem hasznosuló, "dögölt") szavazatok nagy száma. Ezek tekintetében szükséges lenne az arányosítás irányába történő lépéseket tenni, a mozgástér viszont – amint ezt később látni fogjuk – rendkívül szűk.

A politikai erők oldaláról felmerülő választási reformjavaslatok általában nem ezen elvek alapján kerülnek megfogalmazásra. Ezeket két tényező határozza meg, függetlenül attól, hogy kormánypárti vagy ellenzéki oldalról jelentkeznek: a parlamenti képviselők létszámának csökkentése valamilyen módon, illetve a választási költségek mérséklése az egyfordulós szisztémára történő áttéréssel. A kérdés az: vajon ezek a javaslatok elősegítik-e a választási rendszer választáspolitikai és politikai szempontból is szükségesnek ítélt átalakítását, vagy nem.

Először a parlament létszámának csökkentésével kapcsolatos javaslatok és a rendszer arányosabbá tételének összefüggését vizsgáljuk meg. A parlamenti képviselők létszámát nagyon sok tényező befolyásolja, melyek közül csupán egy az adott ország

népességének nagysága. Egyebek között a választási rendszer típusa is meghatározó. Elsősorban a vegyes rendszerek azok, melyeknél nem lehet csupán a lakosság számából kiindulni, mert ebben az esetben a képviselői vegyes jellege, a több részből álló összetétel önmagában nagyobb parlamenti létszámot tesz szükségessé, mint a tiszta rendszerek. Az az összefüggés a többségi rendszerekben is fennáll, hogy minél kevesebb a képviselők száma, annál aránytalanabb hajlamú, kevésbé arányos lehet a rendszer. (Típuspéldája ennek a választáspolitikai tudományban a kis Seychelles-szigetek aránytalansági mutatója Nagy-Britanniával összevetve.) Evidens, hogy az arányos rendszerekben ez az összefüggés még erősebb, a legerősebb pedig a vegyes rendszerekben, mert minél kevesebb a parlamenti képviselők száma, annál nehezebb az arányosító, kompenzációs mechanizmusok dolga, annál nehezebb a rendszert arányos hajlam irányába terelni. (Ez ugyanis a kompenzációs helyeknek az összes mandátumhoz viszonyított arányától függ.)

Ismeretes, hogy a magyar rendszer még a vegyes rendszerekben belül is bonyolult képletet jelent, amennyiben három szintje van, egyéni kerületi, területi és országos listás (a vegyes rendszerek többségében általában két szint van, a lista vagy területi vagy országos). Ha a háromszintes megoldás marad, akkor a parlamenti létszámának jelentős mértékű csökkentése megoldhatatlan. Véleményünk szerint pedig, miután mindhárom szintnek megvan a maga, másik szint által át nem vehető funkciója, bármelyik megszüntetése diszfunkcionális következményekkel járna a választási rendszert illetően. A három szint fennmaradása esetén (mely mellett politológiai és politikai érvek egyaránt szólnak) a jelenlegi képviselői létszámhoz nem kívánatos és nem érdemes jelentősebb mértékben hozzányúlni, ebben az esetben egy 350 főnél kisebb létszámú parlament tovább fokozná a rendszer aránytalansági hajlamát.

A jelenlegi parlamenti nagyságrend megmaradása esetén felmerülő következő alternatíva: lehet-e javítani a rendszer arányosságán a három szint arányának egymás rovására történő megváltoztatásával? Erre a kérdésre a választ tulajdonképpen megelőlegezi az a fentebbi megállapításunk, hogy mindhárom szintnek nélkülözhetetlen funkcionális szerepe van. A kulcskérdés itt az egyéni kerületi szint, mely az aránytalanság legfőbb forrása, így nagyságrendje meghatározza a másik két szint nagyságrendjét is. Elvileg elképzelhető lenne egy kisebb mértékű (150–160) csökkentés, ennek előnyei azonban arányossági oldalról nem kompenzálnák azoknak az előnyöknek az elvesztését, amelyet az egyéni képviselői jelent (a közvetlenebb választópolgár-képviselő kapcsolat, a képviselők nagyobb felelőssége a választók előtt, erőteljesebb társadalmi kontrollja), mert nagyobb létszámú, heterogénebb összetételű választókerületek jönnének létre.

A két listás szint nagyságrendjét az egyéni képviselők száma határozza meg. Mivel jelenleg a területi listás elosztás meglehetősen arányos, részarányának csökkentése ab ovo növelné a rendszer aránytalanságát, mivel a kevesebb területi listás mandátummal kevésbé arányos elosztás jár együtt, a kisebb pártok mandátumhoz jutási lehetősége csökkenne. Mivel az országos lista kompenzációs hatása jelenleg sem tudja az egyéni kerületi aránytalanságot ellensúlyozni, még a területi listáról felcsúszott mandátumokkal sem, az országos listás mandátumok számának csökkentése semmiképpen sem kívánatos. Mindez tehát azt jelenti, hogy a szintek egymáshoz viszonyított aránya jelentős megváltoztatásának alternatívája sem járható út. Bármelyik szint nagyobb mértékű megváltoztatása felborítaná a rendszer strukturális egyensúlyát, belső koherenciáját.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a létszámcsökkentésen alapuló arányosító javaslatokkal sem az első párt túlreprezentáltsága, a kisebb pártok alulreprezentáltsága, sem az elvesztett szavazatok száma lényegesen nem csökkenthető anélkül, hogy a rendszer új

típusú, vegyes jellegét ne veszélyeztetnénk, és ezzel egy újabb instabilitási elemet ne vigyünk a demokratikus átalakulásba.

Miután a vegyes rendszert létszámcsökkentéssel nem lehet arányosítani – legalábbis az egyéni kerületi mandátumok jelentős csökkentése nélkül –, a fennmaradó szűk mozgástérben belül a listás szintek mandátumelosztási módszereinek átalakítása merülhet fel. Jelenleg a területi listás mandátumok az ún. Hagenbach-Bischoff kvóta szerint kerülnek kiosztásra, vagyis a területi listára leadott szavazatokat elosztják a körzeti magnitúdó (a körzetben kiosztásra kerülő mandátumok száma) eggyel megnövelt értékével. Ez a kvóta a közepesen arányos mandátumelosztási módszerek közé tartozik, helyette egy arányosabb (Hare) kvóta (Németországban ennek Hare-Niemeyer változatát alkalmazzák, de sajátos, a magyartól eltérő mandátumallokációs rendszer keretében) bevezetése valamelyest javítana az arányosságon. Ennek viszont együtt kell járnia a legnagyobb maradék módszerének bevezetésével a 2/3-os határ helyett területi szinten, vagyis azzal, hogy a kvótával el nem osztható mandátumokat a megmaradó szavazatok alapján rangsorolják, és így minden mandátumot kiosztanak területi szinten, országos szintre pedig nem kerülne listás, csak egyéni töredékszavazatok. Ez egyben növelné a rendszernek az egyéni kerületek aránytalanságát kompenzáló képességét is, az ott szerzett kispárti töredékszavazatokat nem tudná elnyomni országosan összegződő nagypárti listás töredékszavazat. Másrészt így a regionálisan koncentrált kisebb párti szavazatok arányosabban tudnának érvényesülni, és egyetlen mandátum sem kerülne feljebb, ahogy az az eddigi két választáson történt és – amennyiben marad a jelenlegi számítási mód – bizonyosan fog történni a jövőben is. Ez ugyan nem forrása az aránytalanságnak (ahogy azt néhányan gondolják),⁸ hiszen az arányosító-kompenzációs mandátumok számát növeli, viszont maga a felcsúszásból eredő bizonytalanság kétségtelenül jogosan bírálható eleme választási rendszerünknek. Ha ezzel a kis technikai módosítással együtt kiegyenlítenénk a területi-listás mandátumarányt 50–50 %-ra, mégpedig a jelenlegi listás nagyságrend szintjén, tehát 152:152 arányban – az egyéni mandátumok számának ilyen mértékű csökkenése, mint fentebb szoltunk róla, elfogadható, nem okozna semmilyen radikális változást a rendszer típusában, jellegében –, és az itt kieső 24 mandátummal megnövelnénk az országos mandátumok számát, a rendszer aránytalansági hajlama tovább csökkenthető.

Ennél a mérsékeltabb arányosító hatást jelentő változatnál kétségkívül radikálisabb lenne a német rendszerhez való közelítés. Ez a vegyes rendszeren belüli típusváltást jelentene, az általunk kiegészítő mandátumosnak nevezett magyar helyett egy kompenzációs vegyes rendszerre való áttéréssel járna. Ez bizonyos mértékben egyszerűsítene is rendszerünket (a számítási módot nem), amennyiben lényegében egy kétszintes rendszerre történő áttérést jelentene. Ezzel megszüntethető a rendszernek az a része, amelyre effektíve nem történik szavazás, anélkül, hogy a kompenzációs-arányosító hatás kiiktatódná. Az egyik problémát azonban éppen az jelentené, hogy kvázi-országos listára történne a szavazás, mert a pártok országos vezető személyiségei vezetnék a területi listákat, a listás választás regionális-területi jellege, funkciója jelentősen csökkenne. A másik probléma, hogy az egyéni töredékszavazatok nem összegződnének országos szinten, így a rendszer aránytalansága ugyan csökkenne, de egyáltalán nem biztos, hogy az aránytalanság belső struktúrájában, a veszített szavazatok nagy számában, a rendszer "kiszorító" jellegében is kedvező változások következnenek

⁸ Szoboszlai György: A parlamenti választási rendszer átalakításának kérdései. Modellek és alternatívák. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 1996. 5. p.

be. Mindezen esetleges hátrányok ellenére a magyar vegyes rendszer aránytalansági hajlamát jelentősen csökkentené azzal, hogy bár továbbra is összekapcsolná a két elemet, de a listás elem hatását tenné döntővé a mandátumelosztásban a jelenlegi egyéni kerületi helyett. Ezen túlmenően pedig úgy osztja el a területi mandátumokat, mintha országos "at large" választások lennének, tehát az egész ország egyetlen választókerület lenne, ami köztudottan a legarányosabb eredményeket hozza. A német választási rendszer szabályai alapján az 1994-es magyar választás a következő mandátumelosztási rendszert eredményezte volna: MSZP: 160 (42,11 %), SZDSZ: 79 (20,79 %), MDF: 47 (12,37 %), FKGP: 36 (9,47 %), KDNP: 28 (7,37 %), FIDESZ: 28 (7,37 %), Agrárszövetség: 1 (0,26 %), LPSZ-VP: 1 (0,26 %). Ez az eredmény sor arányosabb, közelebb van a választói akarathoz, kiküszöböli az első párt túlzott, szavazataránnyal nem alátámasztott mandátumfölényét. Bizonytalansági elemeket természetesen egy ilyen horderejű változás hordozna magában a választói magatartást, volatilitást illetően, megítélésünk szerint azonban a várható pozitív változások felülmúlnák a lehetséges negatívumokat. Ebben az esetben egy 175 egyéni - 175 listás képviselői arány lenne az optimális, de egy 150–150 arányú képviselő is elképzelhető lenne a német rendszer egy az egyben történő átvétele esetén. Mindezek ellenére egyelőre kevés az esélye e radikálisabb, pozitív irányú alternatívának, elsősorban azért, mert erőteljes pártpolitikai érdekek fűződnek az országos lista fennmaradásához, másodszor pedig azért, mert a listás elem szerepét tenné döntővé, ami választáspolitikai és politikai szempontokból egyaránt vitatott és vitatható is, például azért, mert a "dőglött voksok" számának csökkentését illetően hatása jogosan megkérdőjelezhető. (A német mintában ezek száma igen alacsony, de sokkal kiegyensúlyozottabb három-, illetve "két és feles" pártrendszer mellett, a probléma az egyesülés óta, mivel diverzifikáltabb lett a pártrendszer, máris erőteljesebben jelentkezik.) Ez a radikálisabb változat inkább perspektívikusan, hosszabb távon érdemel figyelmet.

Az aránytalanságnak az eddigiekben elsősorban a túlzott nagypárti fölényben, kispárti alulreprezentáltságban megnyilvánuló oldalát vizsgáltuk, bár ez összefügg a nagyszámú elveszett szavazatban megnyilvánuló aránytalansággal is. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell vizsgálni a magyar választási rendszer aránytalanságának másik kritikus elemét, az ún. választási küszöböt is, vagyis azt a minimális kritériumot, amely szükséges ahhoz, hogy egy párt mandátumhoz jusson. A küszöbnek többféle fajtája van, meg lehet adni %-ban, abszolút szavazatmennyiségben, vegyes rendszer esetén pedig elnyert egyéni körzetek számában, illetve ezeket kombinálva, alternatív lehetőségekként. A jogi (explicit) küszöböt a kiegészítő vagy kompenzációs mandátumokkal együtt használják. Mint ismeretes Magyarországon ilyen küszöb van érvényben országos szinten, amely eredetileg 4 % volt, majd az 1994-es választás előtt 5 %-ra emelték fel. Ez a "normális" küszöbök között a legmagasabb érték (ennél magasabb csak a speciális "megerősített" PR rendszerű Görögországban, illetve Törökországban volt), ami az egyes szintek indulási feltételeinek egymásra épülésével "rendkívüli biztonsági intézkedésnek" ítéltető meg választáspolitikai szempontból, és amely a rendszer kizorító jellegét, a veszített szavazatokból következő aránytalanságát nagymértékben elősegíti. A küszöb megszüntetése azonnal pozitív hatással lehetne (a választói preferenciáktól függetlenül persze) az arányossági mutatókra. A kérdés az, hogy mennyire veszélyeztetné ez az ország stabilitását, kormányozhatóságát. Megítélésünk szerint a pártosodási folyamat jelenlegi szakaszában – amikor a pártrendszer strukturaltsága növekedett, de a folyamat még korántsem fejeződött be – valamilyen szűrő fenntartása még indokolt, enyhítése azonban már időszerűvé vált. Minimálisan az országos küszöb legalább 3 %-ra történő

leszállítására lenne szükség. Ez a szélsőséges erők parlamentbe jutását megakadályozná, de nem veszélyeztetné a kormányozhatóságot, közvetlen és pszichológiai hatása pozitív lenne a választói magatartásra, a kisebb pártok szavazói támogatottságára, az elveszett szavazatok számára. A maximális program egy két-három százalékos területi küszöb felállítása, melynek előnyeiről már korábban is említést tettünk. Ezzel párhuzamosan a jelöltállítási szűrőket is enyhíteni lehetne mindegyik szinten, ez és szigorú egymásra épülésük megszüntetése további jótékony hatással lenne az arányosságra, az elvesztett szavazatok számára, a túlzott felül- és alulreprezentáltság mérséklésére. Ha a jelenlegi háromszintes rendszer hosszabb ideig megmarad – márpedig ez tűnik realitásnak – akkor ezeket a változtatásokat előbb-utóbb meg kell tenni, mert a fékek indokolatlan fenntartása már nem elősegíti, hanem gátolja a demokratikus rendszer működését.

Végezetül szólnunk kell még az egy vagy két forduló kérdéséről, amely szintén vitatott eleme választási rendszerünknek. A jelenlegi kormányprogram is megfogalmazza az egyfordulós rendszerre való áttérést. Mellette szóló érvként azonban lényegében csak egyetlen dolog szerepel, a költségek csökkentése. Nézzük meg közelebről az egy, illetve két forduló melletti érveket. Az egyfordulós választásra való áttérés következményei, választói magatartásra való hatása meglehetősen bizonytalan és nehezen kiszámítható. Ez önmagában a relatív többségi formula, tehát az aránytalan többségi jelleg erősítését eredményezheti, a reprezentativitási, arányossági mutatók romlását, növelné a nagy párt(ok) fölényét, fokozná a kisebb pártok hátrányát, az elveszett szavazatok számát. Ebben az esetben mindenképpen szükséges lenne az egyéni képviselők számának csökkentése, a küszöb leszállítása, a területi listás helyek változatlan hagyása mellett a kiegyező-kiegyenlítő helyek növelése, vagy még inkább indokolt a radikálisabb megoldás, a német mandátumelosztási technika átvétele. Az egy forduló mellett a kisebb költségeken kívül a következő politológiai és politikai érvek szólnak: a két forduló ma már visszaszorult a többségi rendszerekben is, a vegyes rendszerekben különösen rendszeridegen, ha átmenetileg szükséges is lehet, strukturált, tagolt pártrendszer esetén már nincs szükség rá (nálunk azonban még nincs ilyen), reduktív hatása a pártok számára jobban kiszámítható, nem egy lényegesen kisebb részvétellel zajló második forduló dönt, a győztes kiválasztása azonnal és nem halasztva történik, nincs aszinkronban a listás és egyéni eredmény kihirdetése, mert jelenleg a listás eredmények ismeretében kerül sorra a második egyéni forduló, végül pedig a procedura egyszerűbb volta.

Jelenleg több érv, tényező szól a második forduló meghagyása mellett. Az egyik legfontosabb az, hogy kétségtelenül stabilitásnövelő tényező a második forduló, és amennyiben a reprezentativitás növelése érdekében gyengítjük a szűrőket, akkor még indokoltabb a második forduló meghagyása. A pártok számát illetően reduktív hatása kisebb mértékű, mint az egyfordulósé, igaz, hogy ez a hatás kevésbé látható előre. A választók szempontjából az egyfordulós választás "sötétben lövés", a kétfordulós pedig "világosban",⁹ vagyis egy tudatos, stratégiai, "sophisticated" szavazást tesz lehetővé, a szavazat megváltoztatásának tudatos, szabad lehetőségét. A két fordulónak mind a szavazó, mind a pártok szemszögéből megvan a funkciója. A szavazó az első fordulóban szabadon fejezheti ki preferenciáját, nincs arra kényszerítve, hogy ne első preferenciájának megfelelően szavazzon, így a pártok tényleges támogatottsága felmérhető. [Az egyfordulós szisztémában a választó sokkal inkább hajlandó "elfelejteni" első preferenciáját, és ún. "protest" (ellen) szavazatot leadni, vagyis olyan nagyobb párt jelöltjére

⁹ Giovanni Sartori: i. m. 61–69. p.

szavazni, akinek magválasztásával megakadályozható a legellenszenvesebb párt jelöltjének győzelme. Ez tehát a magyar választói magatartás "protest" szavazásra hajlamos erős irányultságát is fokozná.] A második forduló – mint láttuk – lehetőséget ad a tudatos szavazásra, a pártok számára pedig lehetővé teszi a választási szövetségek kötését, a koalíciós potenciáljuk növekedését, és ezzel is stabilitást, működőképességet növelő tényezőnek tekinthető. G. Sartori szerint: "a kétfordulós rendszer csökkenti és átalakítja a kényszerítő erőt egy intelligens választássá".¹⁰ Természetesen a kétfordulós rendszernek általában és magyar viszonylatban is megvannak a hátrányai. Mindaz, amit az egyfordulós rendszer előnyeiként számbavettünk, itt értelemszerűen hátrányként jelenik meg (vegyes rendszerben feleslegesnek tűnik a második forduló, a kialakultabbá váló pártrendszer mellett kevésbé indokolt, reduktív hatása a pártok számára kevésbé kiszámítható, kisebb részvétel dönti el a végeredményt, elhalasztódik a győztes kihirdetése, aszinkronban van a listás és egyéni eredmény kihirdetése, nem az első, tényleges, hanem a második preferenciák dönthetik el a választást, a procedura költségeesebb és bonyolultabb). Ezen túlmenően a sok szavazattal, de több ellenféllel, mint támogatóval rendelkező pártokat sújtja a két forduló. A pártok szerepét a második forduló előtti alkudozások, visszalépések lehetősége miatt tovább növeli a választók rovására.

Jelenleg tehát a stabilitási és arányossági érvek is inkább a második forduló meghagyása mellett szólnak. Megszüntetése ugyanis olyan változást jelentene a rendszerben, amely a pártok és a választók magatartására is jelentős hatással lenne, kiszámíthatatlan, bizonytalan következményekkel járna, és feltehetően inkább negatív hatással lenne az arányossági mutatókra is. Önmagában az egyszerűsítés és a költségek csökkenése nem éri meg az esetleges negatív következményeket.

Összességében a vegyes választási rendszer reformjáról általában, és konkrétan a magyar vegyes rendszer reformjáról elmondottak alapján, jelenleg a rendszernek csak olyan mérsékelt átalakítását tartjuk választáspolitikai szempontból indokoltnak és elfogadhatónak, melyek úgy tudják az első párt túlzott fölényében és a veszített szavazatok nagy számában megmutatkozó aránytalansági hajlamot csökkenteni, hogy nem érintik negatívan jelenlegi rendszer lényeges elemeit, belső konzisztenciáját. Jelenleg ez szolgálja legjobban a demokratikus átalakulást, a demokratikus politikai kultúra kialakítását. A választási rendszerek egyébként is hosszabb időre készülnek, minimum három választás, az alternatíva alternatívájának választáson való megmérettetése kell egy megalapozott reformelképzeléshez. Annál is indokoltabb megvárni az 1998-as választást, mert az előrejelzések szerint egyetlen pártnak sem lesz olyan fölénye az egyéni kerületekben, mint az eddigi két alkalommal, feltehetően tehát kevésbé aránytalan eredmények fognak születni a választói preferenciák alakulásának függvényében. A rendszerből eredő aránytalansági hajlam, a választói preferenciáktól való túlzott kiszolgáltatottság azonban ettől függetlenül továbbra is fennmarad, így a következő választások után, annak tapasztalataival felvértezve továbbra is napirenden kell tartani a választási rendszer átgondolt, a szükséges irányba történő átalakítását.

¹⁰ Uo.

GYÖRGY FÁBIÁN

THE MIXED ELECTORAL SYSTEM AND ITS REFORM

(Summary)

The study deals with a special type of electoral systems, with the so called mixed electoral system. It examines the reasons for its emergence, its bigger and bigger spread, occurring lately in the newly established democracies and in the traditional democracies, which requires the revision of the concept and arrangement of these systems. After the overview of the confusion around the interpretation of the concept of mixed electoral systems and the terminological and typological problems, the author tries to redraft the concept of mixed electoral system, based on theoretical and experiential approaches. He points out that the mixed system is an autonomous, complex and separate type of electoral systems, and not only the mechanical summing up, the coexistence of proportional and majoritarian systems. This system has own quality and rules, which can be approached only from the direction of its own immanent characteristics, and not from the direction of majoritarian or proportional systems, since the elements of proportional and majoritarian systems do not work the same way either, as in the pure systems. The author differentiates between the basic types of mixed systems, out of which he considers the Hungarian system to be "additional member system", apart from "compensatory" and "gap" systems.

The second part of the study deals with the possibilities of the reforms of mixed electoral systems. It states that the transformation of mixed electoral systems is even more complicated and it requires more foresight than that of pure systems. In case of the Hungarian system, since there is no force of reform, he finds only moderate changes reasonable, which leave the character of the system unaltered, and which decrease its incline for disproportionality that way that they do not put unstabilizing, non-predictable elements in its functioning. The scope of a change in such direction is very narrow currently, the majority of ideas that have emerged by now does not meet the criteries, since in most cases they start out from the decrease of the number of members of parliament and from the budget purpose. But based on this, it is quite impossible to decrease the obviously existing anomalies of the Hungarian electoral system. Since the author mentions some smaller, technical modification possibilities, his final conclusion is that it is practical to wait for the results, experiences of the election in 1998 with the planning and realizing of a well-considered reform concept, which has an influence in the necessary direction.